

„Nu datorez nimănui nimic, nici material, nici moral” – rememorări cu tenorul CORNEL STAVRU

(Costin Popa – 6 august 2010)

Cornel Stăvru
în PAIAȚE

Stimate maestre, vă propun un interviu în care, în afară de cunoscutele coordonate ale importanței și apreciatei dvs. cariere, să devoalăm cititorilor și câteva elemente biografice. Iată, numele dvs. are rezonanțe grecești. Care sunt rădăcinile?

Sunt pe jumătate grec, după mamă, dar și numele de Stăvru, care vine din partea tatălui, are tot rezonanțe grecești. După cum se știe, Stavros înseamnă cruce și Stăvru, ca genitiv, înseamnă „al crucii”. Deci dacă numele ar fi fost românizat, ar fi devenit Cruceanu. Mama era grecoaică, rezidentă în cartierul Fanar din Istanbul, unde exista o comunitate greacă foarte mare și importantă.

Bunica mea maternă, care provenea dintr-o familie grecească numeroasă, se măritase la Istanbul. Pe bunicul meu matern nu l-am cunoscut pentru că bunica a divorțat de el destul de tânără. De fapt, a fost divorțată de... familie pentru că bunicul meu, despre care am aflat că era un om de afaceri prosper și un bărbat foarte frumos, era foarte controversat ca om. Și atunci, familia bunicii a obligat-o pur și simplu să divorțeze și să-și reia numele de fată, Kiriazi. Însă mama și-a păstrat numele bunicului meu, care se chema Dulcaridis. Nume pur grecești, rădăcini grecești. Să vă mai dau un amănunt. Mama nu era născută la Istanbul. Bunicul meu făcea dese călătorii de afaceri în Egipt și a luat-o cu el pe bunica, în momentul sarcinii foarte avansate, așa că a născut la Alexandria. Bunica îmi povestea că l-a văzut la Alexandria, în spectacol, pe Enrico Caruso. Era impresionată cum protipendada engleză îi arunca bijuterii pe scenă, la sfârșitul ariilor.

Ce vremuri! Cum au ajuns părinții dvs. în România?

Mama a fost născută în 1900 și a venit cu totul întâmplător aici. În anii dinaintea primului război mondial se făceau curse săptămânale cu vaporul, dus-întors, între Constanța, Istanbul și Pireu. La Constanța, bunica mea maternă avea o soră măritată cu un om de afaceri, tot grec. În iunie 1916, bunica și mama au hotărât să facă o vizită familiei. Numai că în august, România a intrat în război împotriva Puterilor Centrale, deci și a Turciei. Cursele de vapor s-au anulat și ele au rămas blocate la Constanța. Iar când trupele turcești au ocupat Dobrogea, s-au refugiat la Brăila. După război, nu s-au mai întors niciodată la Istanbul. Mama l-a cunoscut pe tata și în 1922 s-a căsătorit la Constanța. Așa am apărut eu, născut la Constanța în 31 august 1929.

Tatăl?

Și el are pregătire grecească, pentru că a făcut liceul grec de la Salonic, deși era albanez din satul Boboșcița, de lângă Korcea, un oraș din sud, din care era originar și scriitorul Victor Eftimiu. Făceau parte dintre albanezii creștini. Tot sudul Albaniei era creștin ortodox, spre deosebire de restul țării, care era de religie musulmană. Bunica paternă era aromâncă. Deci, dacă vreți, sunt o mixtură absolut balcanică între grec, albanez și macedonean.

Vorbiți-mi despre educația grecească a tatălui?

S-a rezumat la liceul terminat la Salonic, vorbea foarte bine grecește când a venit în România. Când a cunoscut-o pe mama, în casă se vorbea grecește, limbă pe care am învățat-o și eu, încă de mic. Ca să mai completez, am făcut primele trei clase la școala grecească din Constanța. Mama a insistat să fac și liceul grec, dar tata s-a opus. A dorit să urmez liceul teoretic românesc. Ca să fiu mai pregătit pentru examenul de admitere la liceul Mircea cel Bătrân, clasa a IV-a primară am făcut-o la școala românească. Era chiar alături de casa noastră, în centrul Constanței.

Exista acolo o comunitate greacă mare?

Da, importantă și serioasă. Mama, la mijlocul anilor '30, a fost chiar președinta Comunității Elene din Constanța, deci era o persoană foarte marcantă, cu o activitate prodigioasă.

Să-i spunem numele...

Dna Eli Stavru, născută Dulcaridis. Și cred că mai am prin albumul vechi de familie o fotografie a ei alături de marele politician grec Elefterios Venizelos, pe atunci prim-ministru liberal și de profesorul Nicolae Iorga, la o masă la Clubul Elpis - adică Speranța – al Comunității Elene din Constanța. Și nașul meu de botez, Constantin Dalas, a fost alt personaj important, șeful Comunității Elene din București. A emigrat în 1947 în Grecia, alături de foarte mulți greci, care simțeau apropierea comunismului. A murit demult. Dar țin în minte că, în anii '30, veneam la el de fiecare dată în vacanța de Paști. Mă ducea la biserica greacă de pe Bd. Pache Protopopescu, unde la slujbă venea ambasadorul Greciei îmbrăcat în costum de diplomat cu fireturi și toată protipendada Comunității Elene din București.

Când v-ați mutat în București?

În 1941. Tata a fost adus în Capitală de afaceri, cunoscuse un alt grec cu care era partener și pe urmă am cam rupt legăturile cu Constanța. În orice caz, îmi amintesc că prin 1936, mama m-a dus la inaugurarea oficială a Hotelului Rex din Mamaia.

Mai aveți rude în Grecia?

În momentul de față, nu. Exista o vară primară a mamei, Anna Mitsakopolous, născută în 1940. Am cunoscut-o în anii '70, când mergeam des la Atena, unde am cântat foarte mult. O vizitam, avea un apartament foarte frumos. Mai am niște veri de gradul II, care trăiesc în Noua Zeelandă. Cum spuneam, în 1947 cetățenii greci au plecat fie în țara lor, fie mai departe, în Statele Unite sau Noua Zeelandă.

Anii formării

Stimate maestre Cornel Stavru, am vorbit despre primii ani de școală, despre liceu. Ce a urmat după aceea în pregătirea începutului carierei pe care, cu mare succes, ați desfășurat-o pe scena Operei din București?

După ce ne-am mutat în București, am continuat la Liceul Mihai Viteazul. După aceea, la cererea tatălui meu, am urmat Facultatea de Poduri și Tuneluri din cadrul Institutului de Căi Ferate. În 1952 am obținut diploma de inginer și am profesat un an și jumătate.

Dar mergeați la Operă în acest timp...

Da, încă din 1942, dus de prieteni, de colegi de liceu deveniți prieteni, cum au fost Sorin Bottez, care era cu un an mai mic decât mine, sau frații Enescu - George (coincidentă de nume) în an cu mine și Teodor, mai mare, care a ajuns mai târziu și director al Muzeului Național. Și Sorin Bottez, și Teodor Enescu au fost închiși în epoca comunistă. Așadar, ei mi-au făcut cunoștință cu Opera, cu muzica simfonică, dar eu m-am atașat mai mult de teatrul liric. Ajunsesem fani și mergeam de 4-5 ori pe săptămână la spectacolele de pe cheiul Dâmboviței, la fostul teatru Regina Maria, care ulterior s-a demolat. Acolo funcționa Opera, unde-i admiram pe cei mai mari, Emil Marinescu, Șerban Tassian, Dinu Bădescu, Valentina Crețoiu, Petre Ștefănescu Goangă, Egizio Massini. Cine putea să creadă că-mi vor deveni colegi peste un număr de ani?

Cum v-ați apropiat de cultivarea vocii?

În liceu am început să cânt la serbări, mai întâi în cor, apoi ca solist. Știam niște cântonete foarte la modă din repertoriul marelui bariton italian Gino Bechi, apoi **Prologul** din **Paiațe**, deci mă consideram bariton. Cred însă că eram tenor care nu avea încă pus la punct registrul înalt. Cu greu luam și nota acută de La bemol din **Paiațe** dar, mă rog, aveam o voce. Am continuat și în facultate, exista un cor organizat de un profesor de limba rusă, care mi-a spus: „Dumneata ai glas, de ce nu vrei să iei lecții? Probabil că nu vei ajunge cântăreț, doar așa, pentru dumneata. Te duc la o profesoară, o fostă cântăreață rusă care ia prețuri modice.” Așa am ajuns să studiez cu dna Alexandra Gvozdeskaia, care avea pe atunci 70 de ani – a trăit până la 90, o femeie vioaie, pasionată de... gimnastică. Am constatat mai târziu că acolo veneau Zenaida Pally, Maria Crișan, Venera Rogozea, cântărețe cu care, mai târziu, m-am întâlnit pe scenă. Cine putea să-și închipuie la ora aceea? În paralel, începusem să intru în cercurile de vocaliști, mă împrietenisem, nu mai știu cum, cu Magda Ianculescu, pe care o vizitam în str. Popa Savu. Am întâlnit acolo un asistent la arhitectură, Dorel Ionescu, mare fan de operă și puțin exaltat, cum există mulți în lumea noastră. În mai 1953, m-a luat de mână și mi-a spus că trebuie să cânt la concursul tinerilor soliști, pregătitor Festivalului Internațional al Tineretului și Studenților, care urma să aibă loc la București un an mai târziu.

V-ați decis?

Da. Eu știam doar două arii de operă, **Recondita armonia** din Tosca și **Amor ti vieta** din Fedora. Se cerea numai o arie de operă, un cântec de mase, un marș patriotic sau de partid, cum era pe atunci și un cântec popular. Nici gând să am așa ceva în repertoriu. Atunci Dorel Ionescu a intervenit la maestrul Ionel Tudoran care era în relații foarte bune cu maestrul Petre Ștefănescu-Goangă, președintele comisiei. L-a rugat să mă primească în concurs doar cu ce știam. Și maestrul Tudoran, fără să mă cunoască, fără să mă audă, a vorbit cu maestrul Goangă, care a fost de acord. La prima etapă am cântat cele două arii, dar pentru etapa a doua a trebuit totuși să pregătesc un marș și un cântec de Tiberiu Brediceanu, pe lângă aria din **Paiațe**. Am avut succes mare de public și am luat Premiul al III-lea, cum avea să fie și la festivalul propriu-zis. Fusesem singurul amator din concurs. Cântaseră acolo Lucia Stănescu, Ion Piso, David Ohanesian, Octav Enigărescu, Maria Crișan, Nicolae Herlea, Valentin Teodorian, Magda Ianculescu, toți cei care urmau să devină generația de aur de mai târziu. Imediat după aceea, a venit o propunere de la lt-col Dinu Stelian pentru angajarea ca solist la Ansamblul Armatei. Acest lucru s-a întâmplat în aprilie 1954. Așa am devenit profesionist și am funcționat acolo 4 ani

Primele mari succese

Ați continuat studiul...

Bineînțeles, tot cu dna Gvozdeskaia și în 1955 câteva luni doar – pentru că s-a stins în toamna acelui an– cu reputatul profesor Aurel Costescu-Duca...

... cu care lucraseră Ohanesian, Enigărescu, Herlea...

... și Aurel Neagu, un coleg de-al meu care s-a stabilit ulterior la Geneva. Cât timp am fost solist la Ansamblul Armatei și chiar după aceea, am luat lecții cu bas-baritonul Alexandru Colfescu, pe care îl consider profesorul meu de bază.

Cum a fost debutul?

Am avut oportunitatea să cânt câteva opere în concert cu Ansamblul Sfatului Popular al Capitalei. Dirijor și director artistic era exigentul Emanoil Elenescu. M-a ascultat pentru opera Cavalleria rusticana cu care voia să inaugureze ciclul concertelor și m-a ales să cânt rolul Turiddu pe care îl știam pe dinafară în limba italiană. Cum și când l-am învățat, să nu mă întrebați! Doar mi-a cerut să-l pregătesc în românește. Mi-am făcut astfel debutul ca solist de operă în 9 decembrie 1956. Tot cu ansamblul bucureștean am cântat **Trubadurul**, **Otello**, **Paiațe**.

Repertoriu foarte greu.

Extrem. Mai ales **Otello**, o nebunie să cânt așa ceva la 27-28 de ani. Numai că interpretarea rolului Otello mi-a adus și angajarea la Operă, pentru că la concertul de la Ateneul Român era prezent și maestrul Alfred Alessandrescu. Urmărea cu partitura în față. Dorea să găsească un tenor pentru **Maestrii cântăreți din Nürnberg**. A pus ochii pe mine și la 10-11 zile după ce cântasem **Otello**, am fost chemat la telefon și invitat să discut cu direcțiunea în legătură cu angajarea mea la Operă. Director era maestrul Constantin Bugeanu. I-am spus că pot veni dar țin să rămân cu jumătate de normă la Ansamblul Armatei. A fost de acord și am intrat în Operă la 11 februarie 1958. Între timp, în 1957, am mai luat un premiu, al II-lea, la ediția moscovită a Festivalului Internațional al Tineretului și Studenților. Mi l-a înmănat președintele juriului internațional, care era legendarul tenor Tito Schipa. Vă închipuiți ce emoție am avut?!

Roluri de mare calibru

De atunci a început o carieră deosebită, până în 1984...

... când am ieșit la pensie, dar în ultimii doi ani și ceva am fost și director artistic al Operei, perioadă în care nu am mai apărut pe scenă.

Până la angajarea pe prima scenă lirică națională ați mers ascendent, din succes în succes.

Am avut cronici laudative. Concertele au prins foarte mult la publicul doritor de operă, care umplea Ateneul până la refuz. Explicația era simplă. Opera Română se mutase în actualul sediu, își refăcea repertoriul și nu reluase acele titluri.

Aproape 26 de ani de prezență pe prima scenă națională, în țară și străinătate! Să-i rememorăm coordonatele...

Momentul angajării la Operă a coincis cu prima repetiție muzicală cu maestrul Egizio Massini și de regie cu maestrul Jean Rânzescu pentru opera **Trubadurul**. O cântasem în concert, deci o stăpâneam perfect. Era producția care a avut premiera în 18 aprilie 1958 și care a figurat pe afiș zeci de ani, înlocuită fiind de câteva stagioni cu „celebra” montare a lui Hausvater.

Simt ironia și nu pot să nu vă dau dreptate. Este una din marile nerealizări de acum ale Operei Naționale.

Așa este. Ca dovadă, nu se mai reprezintă.

Ar fi bine dacă montarea ar fi cauza. Dar mi-e teamă că jumătate din motivele abandonării producției vine din lipsa unui tenor dramatic pentru rolul Manrico.

Deși, după cum bine știți, în ultimul timp e admis cam orice.

Bun, asta este cu totul altă discuție.

Am intrat în **Trubadurul**, titlul pe care l-am cântat cel mai mult, deși nu pot să spun că-mi era cel mai drag. Îl mai interpreta maestrul Dinu Bădescu – care făcuse premiera cu uriaș succes – dar care nu a participat la multe spectacole pentru că era foarte solicitat în provincie.

Manrico, unul din marile dvs. roluri, alături de...

Otello, Tannhäuser...

Ați reluat Otello mai târziu, în spectacol.

Da, în 1968, după plecarea din țară a maestrului Garbis Zorian, cu care nu mă puteam compara. Avea vocea cea mai adecvată pentru rolul maurului. Era unul din cei doi tenori pur dramatici pe care i-a avut țara noastră. Celălalt era Nicu Apostolescu. Zorian a fost un mare Otello, prin temperament și trăire. Cum nu mai era nimeni care să cânte rolul, am intrat. M-a pregătit maestrul Rânzescu, am lucrat și cu Vasile Calomfirescu care era un secundant extraordinar. Asistentul de regie ideal.

Când ați debutat în Tannhäuser?

În 1970. A fost un personaj pe care l-am iubit foarte mult, alături de celelalte roluri wagneriene cântate pe scenă, Walther von Stolzing din **Maestrii cântăreți din Nürnberg**, Siegmund din **Walkiria** sau în concertele în care am interpretat fragmente mari din **Tristan și Isolda**, **Parsifal**. **Walkiria** am cântat-o și în concert.

Eroi din repertoriul italian?

Încep înșiruirea cu Riccardo din **Bal mascat** și Don Carlos din opera omonimă verdiană pentru care am făcut și premiera în 1966. Era ediția în 5 acte, cu tabloul Fontainebleau inclus.

Versiune foarte grea...

... și destul de incomodă pentru un tenor cu voce mai „plină” cum eram eu. Acest prim tablou este liric și puțin mai înalt ca țesătură de glas. Dar, din fericire - dacă vreți - la ediția 1967 a Festivalului George Enescu a venit celebrul dirijor Alberto Erede care a dorit versiunea în 4 acte. Și așa a rămas.

Decizia a fost discutabilă, toate teatrele mari din lume au început acum să revină la ediția în 5 acte. Iată că noi am fost precursori. Continuați, vă rog, enumerarea.

Cavalleria rusticana, Paiațe, Tosca, Turandot, Ernani în concert, **Andrea Chénier** în concert și pe scenă. Apoi **Fidelio, Carmen, Ion Vodă cel Cumplit** (am imprimat rolul Ieremia și am cântat în spectacol rolul Sbierea), **Bălcescu, Dragoste și jertfă, Horia, La seceriș** (concertant). Am cântat și multă muzică vocal-simfonică.

Îmi exprim și cu acest prilej regretul că **Andrea Chénier** și **Ernani**, înregistrate în concertele de la Sala Radio, nu au fost gravate pe disc deși imprimările sunt în proprietatea Societății Române de Radiodifuziune.

Nu sunt optimist, cred că multă vreme de aici înainte nu vor fi transpuse pe disc, nu știu motivul. Nu văd ce impediment, inclusiv financiar, ar fi fost dacă se editau două opere în 500 de exemplare.

Andrea Chénier, o înregistrare cu totul remarcabilă în care ați cântat alături de Nicolae Herlea și Maria Slătinaru-Nistor. Mare succes de public, eram în sală.

Și în rolurile mici fuseseră distribuiți artiști de mare valoare. Temnicerul era maestrul Nicolae Secăreanu, Zenaida Pally - bătrâna Madelon, Corneliu Fânățeanu - Incredibilul, Dorothea Palade - Bersi, Mihaela Măracineanu - Contesa de Coigny. Nu mai vorbesc de Dan Zancu, Eduard Tumagian. O distribuție de mare ținută. În paralel cu pregătirea concertului s-a făcut și imprimarea specială de studio. **Ernani** a fost o înregistrare live, tot cu o distribuție de prestigiu, în care am cântat alături de Eugenia Moldoveanu, Octav Enigărescu, George Crăsnaru.

Ambele dirijate de maestrul Carol Litvin.

Foarte bun.

Au existat roluri pe care vi le-ați fi dorit?

Sigur. Lohengrin, pe care l-am pregătit foarte bine dar când era să fiu distribuit, regizorul – care era o personalitate foarte importantă, Jean Rânzescu - a spus că sunt mic de statură. Dar asta nu l-a împiedicat ca, după mai puțin de 3 ani, să-mi ofere rolul titular din **Tannhäuser**, în care nu mai eram... mic. Bănuiesc că atunci, pe la 40 de ani, am mai... crescut câțiva centimetri și m-a distribuit. Mi-aș fi dorit **Lohengrin** dar și **Aida**, pentru că orice tenor spint își dorește să cânte Radamès.

Îmi amintesc că îmi spuneți cândva că ați pregătit rolul.

Da. Altă partitură pe care am studiat-o aproape integral a fost cea a lui Gherman din **Dama de pică**. Am avut o oportunitate în 1963 pentru că atunci Opera din București a făcut un turneu la

Paris și trebuia să se meargă cu **Oedipe, Bărbierul din Sevilla și Dama de pică**. Eu și cu Octavian Naghiu am început să pregătim opera lui Ceaikovski în limba rusă. Când, dintr-o dată, toate au luat o altă turnură și în locul **Damei de pică** s-a mers cu **Cavalerul rozelor**. Nu știu de ce. Proiectul a căzut. De fapt, **Dama de pică** nici nu s-a mai reprezentat la noi. Gherman era un rol care cred că ar fi fost pe temperamentul meu. Am convingerea că aș fi putut să fac un personaj valabil. Sigur că veneam după doi mari cântăreți-actori, Garbis Zorian și Dinu Bădescu. Garbis era foarte greu de atins datorită fiorului artistic pe care ți-l transmitea. Poate mai puțin a părții muzicale.

Trebuia să rezisti la unele spectacole mai slabe dar...

... altele erau formidabile. Era vocea de tenor dramatic pur, de Heldentenor, dacă vreți. De multe ori m-am gândit că dacă, după **Otello, Dama de pică și Paiate**, făcea cei doi Siegfried din **Tetralogia** wagneriană și Tristan, era tenor mondial.

Cornel Stăvru în TOSCA

Cornel Stăvru în OTELLO

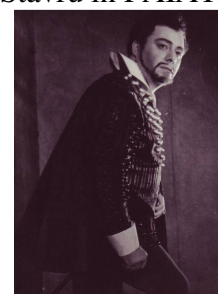
David Ohanesian și Cornel Stăvru în PAIATE

Cornel Stăvru în CARMEN

Cornel Stăvru în BAL MASCAT

Cornel Stăvru în DON CARLO

Succesele internaționale

Maestre Cornel Stăvru, vă propun să vorbim acum despre cariera internațională. Să începem cu spectacolele din Grecia.

Prin intermediul baritonului Dan Iordăchescu, la sfârșitul anilor '60, l-am cunoscut pe maestrul Nicolae Astrinidis, un muzician excelent, dirijor, pianist și compozitor. Acompaniase timp de 20 de ani instrumentiști mari, precum violoncelistul Gaspar Cassado. Circulase prin toată lumea și se stabilise la Salonic, unde îi locuiau părinții. Acolo organizase viața muzicală, orchestra municipală, teatrul liric, corul – inițial de amatori, apoi semiprofesionist, toate alături de Filarmonica din Salonic. A programat și am fost invitat pentru opere în concert, **Carmen, Otello**, dar și pentru oratoriul **Creațiunea** de Haydn. Am mers la Salonic destul de des dar prima mea apariție în Grecia a fost împreună cu ansamblul Operei Române la Festivalul de la Atena din 1970, la Herod Atticus,

unde am cântat cu mare succes în **Carmen** alături de Viorica Cortez, Dan Iordăchescu și Maria Șindilaru. Celălalt spectacol a fost cu Elena Cernei, Ion Buzea și David Ohanesian. A dirijat Paul Popescu. Acest spectacol mi-a adus contracte și la Opera din Atena, unde am cântat de vreo 4-5 ori, în anii '70-'80, serii de spectacole cu **Trubadurul**, **Carmen**, **Paiațe**. Au fost ani prodigioși pentru că îmi împărțeam aparițiile între Salonic și Atena. Eram în Grecia în fiecare an, locuri dragi și apropiate, ținând cont de datele familiei. Aveam și prieteni greci, originari din România, care se stabiliseră acolo. M-am simțit întotdeauna foarte bine. Am fost la Salonic și cu ansamblul Operei bucureștene, pentru **Trubadurul** și **Don Carlos**.

Exista la Salonic și Festivalul Dimitria.

Totdeauna în octombrie, pentru că Sf. Dumitru este patronul orașului. Am fost nelipsit, ani de-a rândul. Festivalul dura cca o lună și programa spectacole de teatru, de operă, concerte simfonice, camerale etc. Festivalurile de la Atena și Salonic erau foarte serioase.

Să părăsim Grecia.

În peregrinările mele externe am participat și la alte festivaluri. La Skopje am cântat **Trubadurul** cu Nicolae Herlea, Magdalena Cononovici, Mihaela Botez, dirijor Cornel Trăilescu. La Sagra Umbra di Perugia, două titluri: **Legenda despre orașul nevăzut Kitej** de Rimski-Korsakov, unde am avut un rol de compoziție, Grișa Kutierma (dirijor era Yuri Aronovitch) și **Profetul** de Meyerbeer, operă monumentală, patru ore de muzică în concert, în care am interpretat rolul titular. Și-au dat concursul și colegi bucureșteni, Florin Diaconescu, Dan Iordăchescu sau Corul Filarmonicii George Enescu pentru opera **Profetul**. Au fost succese mari. Am cântat și la Schwetzingen, lângă Stuttgart, într-o operă mai rar reprezentată, **Leonora** de Ferdinando Paër, pe același subiect cu **Fidelio** de Beethoven. Eram Don Pizarro, într-o partitură care folosea registrul central al vocii. Florestan era un tenor mai liric, cu agilități. A dirijat elvețianul Peter Maag, de la St. Gallen, un nume foarte cunoscut și o baghetă severă. Au fost două concerte de succes. Am mai cântat în Italia la Livorno (**Trubadurul** cu Opera Română din Cluj-Napoca) și în Germania cu Opera Română dar și ca oaspete la Opera din Bremen, pentru **Otello**.

Parteneri iluștri

La Bremen, ați avut ocazia să însoțiți debuturile unor mari soprane, Renata Scotto și Mirella Freni, două Desdemone care au ajuns celebre.

Așa este, dar l-am avut partener și pe renumitul bariton Aldo Protti. Sigur că am cântat în toate fostele țări socialiste, la Berlin (Concertele Berolina), Praga, Moscova, Varșovia (**Don Carlos** alături de Dan Iordăchescu). Țin minte că la Budapesta am fost distribuit în **Paiațe** la Teatrul Erkel, alături de reputatul bariton Svéd Sándor. Era la sfârșitul carierei dar cu vocea tot superbă. Am în colecția mea de înregistrări un **Bal mascat** de la Metropolitan Opera în care cânta alături de Jussi Bjoerling și un **Lohengrin** alături de Lauritz Melchior, ambii nume de legendă. Am cântat și la Novi Sad, și la Belgrad. Un alt turneu important a fost cel din 1967, într-un grup de artiști români, la Liège, Charleroi și Namur unde, sub bagheta maestrului Mihai Brediceanu, am făcut o producție de **Carmen**, împreună cu Dorothea Palade, Teodora Lucaciu și David Ohanesian. Amintesc și de o stagiune românească în 1966, la Cairo, alături de soliști bucureșteni, clujeni și timișoreni. Am

cântat **Trubadurul** și **Carmen**. Parteneri în ambele titluri, Zenaida Pally și Ladislau Konya. Am bisat aria **Di quella pira**.

Succese mari, ale căror ecouri au ajuns și la București. După ce ați încheiat cariera, ați lucrat în managementul artistic.

Nu cred că mi-au rămas cele mai bune amintiri din această perioadă de directorat dar... așa a fost să fie. După Revoluție, în 1991, am fost rechemat la Opera Națională București să coordonez activitatea de Studii Muzicale, adică de programare artistică, cu titlu de consultant. Am funcționat peste doi ani, după care am mers la Opera Brașov vreme de 7 ani, ca profesor de canto și consultant artistic.

Senectute liniștită

Maestre, ați avut o carieră importantă, unanim recunoscută de criticii muzicali, de public. Cum o priviți din perspectiva timpului?

Aș fi ipocrit să spun că n-am fost mulțumit de ceea ce am făcut. Omul dorește întotdeauna să fi realizat mai mult. Aceasta este și senzația mea ultimă. Important este că tot ce am făcut bine sau mai puțin bine, s-a datorat exclusiv puterilor mele, forței de a transmite publicului arta mea, atâta cât a fost. Nu datorez nimănui nimic, nici materialmente, nici din punct de vedere moral. Poate că din acest al doilea unghi sunt puțin exagerat, dar nu datorez prea mult. Aceste aspecte îmi dau o liniște formidabilă acum, la vârsta senectuții... înaintate.